

Ruhiy Holatni Ifodalovchi So'z Va Frazeologik Birliklarning Stilistik Xususiyatlarining Tahlili

Usmonova Dono Sotvoldiyevna¹, Shermatova O'g'iloy Toshpo'lat qizi²

Annotatsiya: Ushbu maqola tilda uchraydigan inson ruhiyatini ifodalovchi so'z hamda frazeologik birliklarning ayrim xususiyatlarini, jumladan stilistik jihatlarini talqin etishga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: frazeologik birlik, inson hissiyotlari, emotivlik, ruhiy holat.

KIRISH

Frazeologiya til tomonidan yaratilgan "milliy" dunyoning konseptual tasvirining aktuallashuv qonuniyatlarini o'rganish uchun qimmatli materialdir. Dunyoning lingvistik yoki "sodda" tasviri kundalik inson ongiga xos bo'lib, entiklopedik bilimlar taqdim etilgan dunyoning ilmiy manzarasidan farqli o'laroq, kundalik bilimlarni aks ettiradi.

Dunyoning "sodda" tasviri antropotsentrik tamoyilga muvofiq yaratilgan bo'lib, u "tabiat hodisalari yoki mavhum tushunchalarni" ob'ektiv "konstantalar, antropomorfik, zoomorfik va boshqalarga ega bo'lgan shaxslar yoki tirik mavjudotlar sifatida o'ylash qobiliyatida" namoyon bo'ladi. Bu tamoyil troplar, xususan, metafora, metonimiya, ikkinchi darajali otlarni shakllantirishning eng samarali vositalarining harakati natijasidir. Bu mexanizmlar antropometriklik tamoyiliga asoslanadi, bu esa insonga koinotni uning idroki uchun tushunarli tasvirlar, belgilar va stereotiplar bilan o'lchash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Frazeologik obrazlilik real yoki xayoliy o'xshashlik, yoki shunga yaqin, chog'ishtirma assotsiativ usulda amalga oshiriladi. Shaxsning aqliy va lingvistik faoliyati esa metaforizatsiya, metonimizatsiya jarayonlari va boshqa kognitiv mexanizmlar asosida amalga oshiriladi. Belgilanib, ular ishora qiluvchi dunyoning lingvistik rasmini yaratadilar. Frazeologik birliklar kontseptuallashtirishning ushbu shakllari asosida shakllanganda, dunyoning bu manzarasi ayniqsa go'zal va milliy, rang-barang bo'ladi (Telia 1988, 204).

Til ichida sodir bo'layotgan jarayonlar emas, balki til va tafakkur, til va madaniyat, til va jamiyat, til va psixologiya o'rtasidagi munosabat jarayonlari tobora ko'proq qiziqish uyg'otmoqda.

Kontseptual kategoriyalarni o'rganish kognitiv tilshunoslik, etnolingvistika, lingvokulturologiya, psixolingvistika kabi turli fanlar chorrahasida amalga oshiriladi.

A.V. Kuninning fikricha "Frazeologik birliklar tilning leksik tizimidagi bo'shliqlarni to'ldiradi, ular voqelikning insonga ma'lum bo'lgan (yangi) tomonlari nomini to'liq ta'minlay olmaydi va ko'p hollarda ob'yektlar, xususiyatlar, jarayonlar, holatlar uchun yagona belgi bo'lib xizmat qiladi.

Frazeologiya - til xazinasidir. Frazeologik birliklar xalqning tarixi, ma'naviyati va madaniyatini, turmush tarzining o'ziga xosligini aks ettiradi. Frazeologizmlar ko'pincha milliy xususiyatga ega. "Frazeologik obrazlar orqali dunyoni ko'rish bu - o'ta milliylikdir va uni til tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan biri deb hisoblash mumkin" (Tiktinskaya 1990, 50).

Frazeologiyada milliy frazeologik birliklar bilan bir qatorda ko'plab xalqaro frazeologik birliklar mavjud. Har qanday tilning frazeologik fondi asl va o'zlashtirilgan frazeologik birliklarning murakkab birikmasidir.

Frazeologizmlar shakllanishida inson omili katta rol o'ynaydi, chunki frazeologik birliklarning aksariyati shaxs bilan, uning faoliyatining turli sohalari bilan bog'liq. Antropotsentrik frazeologiya bayonotida V.G. Gak: "Insonning diqqat markazida o'zi bo'lganligi sababli, u doim atrofidagi dunyoni o'z qiyofasida va o'xshashligida tasvirlash istagida bo'lganligini ifodalagan. Hozirgi vaqtda antropotsentrik paradigmaning shakllanishi lingvistik tadqiqotlarning inson yo'nalishiga qarata olib keldi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Zamonaviy gumanitar fanlar taraqqiyotining qonuniyatlaridan biri insonga, uning ichki dunyosiga, atrof-muhit bilan munosabatlariga e'tiborning kuchayishidir. "Inson va jamiyat" sohasi frazeologik hodisalarning epitsentridir. Tilda inson

¹ Farg'ona davlat universiteti ingliz tili kafedrasida katta o'qituvchisi, ingliz tili kafedrasida mudiri

² Farg'ona davlat universiteti Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi magistranti, Marg'ilon shahar Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi ingliz tili o'qituvchisi

omilini hisobga olish tilshunoslikning alohida yoʻnalish sifatida vujudga kelgan antropotsentrik paradigmasining rivojlanishini belgilaydi.

Insoniyat yagona biologik tabiatga ega, shuning uchun insonning ruhiy holati kabi toifa universaldir. Ruhiy holatlar "butun psixikaning aksi va ma'lum bir davrdahukmronlik qiladigan psixikaning ma'lum bir tarkibiy qismi bo'lib, aqliy jarayonlar va shaxsiy xususiyatlar o'rtasidagi bog'liqlik vazifasini bajaradi"[sit.po Psixologiyasostoyaniy2004: 3].

Ruhiy holatlar va psixikani qism va butun o'rtasidagi dialektik munosabat sifatida ko'rish mumkin, bu esa, ruxiy xolat bilan o'zaro bog'liq bo'lgan ruxiy xolatning tarkibiy qismlari murakkab tizimligini korsatadi.

N.D.Levitovning fikriga ko'ra, aqliy holatlar - bu "ma'lum bir davrdagi aqliyfaoliyatning yaxlit xarakteristikasi bo'lib, u aks ettirilgan voqelik ob'ekti va hodisalariga, shaxsning oldingi holati va ruhiy xususiyatlariga bog'liq holda psixik jarayonlarning o'ziga xosligini ko'rsatadi" (Levitov 1964: 21).].

E.I. Kirshbaum va A.I. Eremeev, neyrofiziologik mezonga ko'ra, ta'sir, stress, umidsizlik, his-tuyg'ular, hissiy ohang, ixtiyoriy diqqat, gipnoz, REM uyqusi, koma" kabi quyidagi "ruhiy holatlarning uzluksizligini ajratib ko'rsatishadi. [Kirshbaum, Eremeeva 1990: 14]. E.P. Ilyin esa "uchrashuvdan oldingi hayajon holatlari, apatiya, safarbarlik, monotonlik, to'yinganlik, hissiy zo'riqish, quvonch, umidsizlik" ni ajratib ko'rsatadi. » [sit.po Psixicheskiye sostoyanie. 2000: 69].

L.V. Kulikovga, ko'ra Ruhiy holatning mohiyatini tushunishning asosiy nuqtasi, bu "o'zgaruvchan ehtiyojlar, imkoniyatlar va sharoitlarni muvofiqlashtirish tushunchasidir; "Ruhiy holat insonning yashash muhiti bilan o'zaro ta'sirini aks ettiradi" [sit.po Psixicheskiye sostoyanie. 2000: 3].

Insonning his-tuyg'ulari va his-tuyg'ularini ifodalovchi frazeologik birliklar guruhi (EPU), shaxsning ichki hissiy hayotining namoyon bo'lishini tavsiflaydi va ularni o'ziga xos "inson tuyg'ulari, idroklari va baholashlari oynasi" orqali aks ettiradi (Roizenzon, Avaliani). 1967, 75), ikkinchidan, asosiy his-tuyg'ularni o'rnatadigan, ularning qanday faollashishini, qanday namoyon bo'lishini va boshdan kechirishini, ularning har biri muloqotda, xususan, frazeologik birliklardan foydalangan holda odamlar nutqida qanday funktsiyalarni bajarishini tushunishga yordam beradi.

Simptomatik reaksiyalar va ma'lum bir tuyg'u bilan bog'liq jismoniy holatlarning tilda fiksatsiyasi, dunyoning sodda tasvirida ushbu hissiyotning muhim xususiyatlari haqidagi g'oyalarning shakllanishiga asos bo'ladi.

Har bir kattalar hissiyotlar nima ekanligini biladi, chunki ular erta bolalikdan ularni bir necha bor boshdan kechirgan. Biroq, ba'zi his-tuyg'ularni tasvirlash, uning nima ekanligini tushuntirish so'ralganda, qoida tariqasida, inson katta qiyinchiliklarni boshdan kechiradi. His -tuyg'ularga hamroh bo'lgan tuyg'ularni rasmiy tasvirlash qiyin. Shunga qaramay, badiiy adabiyotda ham, ilmiy adabiyotlarda ham his-tuyg'ular haqida ko'p yozilgan. Ularni nafaqat filolog, faylasuf, fiziolog, psixologlarni, balki mahalliy va xorijiy mualliflarning asarlaridatizimli ko'rib chiqish mumkin. Biroq, hissiyotlar muammosi hali ham sirli va noaniq. Inson xatti-harakatlarini boshqarishda hissiyotlarning roli katta. Tuyg'ular haqida yozadigan ko'plab mualliflar hissiyotlarni ehtiyojlar va ularni qondirish bilan bog'lab, ularning motivatsion rolini qayd etadilar (Freyd 1890; Vilyunas 1990; Izard 1980 va boshqalar).

XULOSA VA MUNOZARA

Ba'zi mualliflar insonning kundalik hayotida hissiyotlarga ustunlik beradi. Demak, A.M. Etkind shunday yozadi: «...kundalik hayotda odam his qilganchalik fikr yuritmaydi va baholagancha tushuntirmaydi.

Darhaqiqat, hissiy tarkibiy qismlardan xoli kognitiv jarayonlar kundalik hayotda kamtarona o'rin egallaydi. Ko'rinib turibdiki, real faoliyat jarayonlarida vaunga to'qilgan shaxslararo idrok va o'z-o'zini idrok etish mexanizmlarida tushuntirish va tushunishga "sovuq" urinishlar "issiq" baholash va tajriba harakatlariga qaraganda kamroq ahamiyatga ega. Kognitiv tahlil jarayonlari sodir bo'lganda, ular ularning borishi va natijasiga hissa qo'shadigan hissiy omillarning kuchli va doimiy ta'siri ostida bo'ladi" (Etkind 1983).

Inson hayotidagi hissiyotlarning roli ko'plab Internet saytlarida ham ko'rsatilgan, ularsiz zamonaviy dunyoda deyarli hech qanday xabar qila olmaydi. Bu his-tuyg'ularni ifodalashning suprasegmental vositalari deb ataladi.

Tuyg'ularning inson hayotidagi roli shunchalik kattaki, hatto yozma nutqda ham o'z munosabatini mimika, imo-ishora yoki mimika bilan ko'rsatishning iloji bo'lmasa, masalan, Internetda muloqot qilishda odamlar ma'lum piktogrammalardan foydalanadilar (va u erda ularning yuzdan ortiq) hissiyot va his-tuyg'ularni bildirish uchun ishlatiladi.

Ushbu piktogramma ro'yxatini davom ettirish mumkin va xulosa bir xil bo'ladi: hissiyotlarsiz og'zaki va yozma nutqni tasavvur qilish qiyin. Bundan tashqari, Internetdagi bunday norasmiy muloqotda ham, nafaqat his-tuyg'ularning nomi, balki uning intensivligi ham qo'llaniladi

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 9, 92-96.
2. Usmonova, D. (2022). PRINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK LANGUAGE. *YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS*, 1(2), 60-65.
3. Satvoldiyevna, U. D., & Ugli, M. K. M. (2020). Comparative analysis of stylistic devices of the English language poetry. *Проблемы современной науки и образования*, (2 (147)), 34-36.

4. Usmonova, D., & Samijonov, M. (2022). INTERACTIVE APPOINTMENTS OF THE IDIOMS IN ENGLISH AND THEIR ALTERNATIVES IN UZBEK. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(5), 536-543.
5. Abbasova, N. K. (2019). The importance of techniques in developing critical abilities of the learners in teaching English proverbs and sayings. *Мировая наука*, (9), 3-6.
6. Makhmudova, N. R. (2019). The use of multimedia learning tools in the English language. *Мировая наука*, (9), 44-48.
7. Abbasova, N. K. (2018). Using Effective Techniques Developing Learners' Critical Thinking in Teaching English Proverbs and Sayings. *Eastern European Scientific Journal*, (6).
8. Makhmudova, N. (2022). PRAGMATIC SIGNS OF ORNITHONYMS IN PROVERBS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 88-91.
9. Nematovna, F. S. (2016). Activities to promote speaking in a second language. *APRIORI. Серия: Гуманитарные науки*, (1), 38.
10. Фазилдинова, С. Н. (2016). Technique of correcting mistakes of spoken language in the classroom. *Молодой ученый*, (7-2), 111-113.
11. Abbasova, N. K. (2020). O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA OLMOSHLARNING QIYOSIY TANLILI. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 472-476).
12. Karimova, S. (2020). ҲОЗИРГИ ЗАМОН ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ТЕНГ БОҒЛАНГАН ҚЎШМА ГАПЛАРНИНГ ЛИНГВО–КОГНИТИВ АСОСЛАРИ. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 1(1), 62-65.
13. Аббасова, Н. К. (2020). ИНТЕРАКТИВНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ. In *АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 49-53).
14. Aliyeva, N. (2021). ИЗОМОРФИЗМ АНГЛИЙСКИХ КОЛЛОКАЦИЙ И ФРАЗЕМ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ С УЧЕТОМ ПЕРЕХОДНОСТИ ЗНАЧЕНИЯ. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(2).
15. Mirzayeva, D. (2019). PROVERB AS A KIND OF PAREMIOLOGICAL FUND AND AS AN OBJECT OF LINGUISTIC AND METHODOLOGICAL RESEARCH. *Мировая наука*, (11), 33-36.
16. Mirzayeva, D. (2019). THE CONCEPT OF" FRIENDSHIP" IN UZBEK AND ENGLISH LINGUISTIC CULTURE. *Мировая наука*, (11), 29-32.
17. Мирзаева, Д. И. (2017). АНАЛИЗ ДИСКУРСА УЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (4-2), 73-75.
18. Mirzayeva, D. (2020). OCCURRENCE OF PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF PAREMIAS. In *ФИЛОСОФИЯ ИННОВАЦИЙ И СОЦИОЛОГИЯ БУДУЩЕГО В ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ: НАУЧНЫЙ ДИАЛОГ* (pp. 233-235).
19. Аббасова, Н. К. (2020). ИНТЕРАКТИВНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ. In *АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 49-53).
20. Аббасова, Н. К., & Канатаева, Э. Н. (2016). РАЗВИТИЕ УВЕРЕННОСТИ УЧАЩИХСЯ В ПИСЬМЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (5-1), 133-136.
21. Аббасова, Н. К., & Канатаева, Э. (2017). ДОМИНАНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКОГО КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ В ВУЗЕ. *Ученый XXI века*, 57.
22. Uktamova, M., & Mirzaahmedov, M. (2020, December). THE MAIN FOCUS IN EDUCATING STUDENTS IN THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM. In *Конференции*.